

Розказати можуть

До цього часу в історії Великої Вітчизняної війни є недосліджені пласти. Так, досі не вдалося встановити кількість наших співвітчизників, які загинули в 1941—1944 роках. Як і невідомі усі поховання та місця масових розстрілів мирного населення, військовополонених. Нашим обов'язком є виявлення, впорядкування та збереження цих могил. Відкритим залишається дане питання і стосовно поховань у Гоцанському районі. Звернемося до архівних документів.

За даними Гоцанського районного архіву, в період німецько-фашистської окупації «у Гоці фашисти розстріляли та спалили 916 чоловік; спалена була значна частина районного центру». На жаль, невідомо, хто були ці жертви. Можливо, у Гоці, як і в інших містах і містечках Рівненщини, було створено гетто. Ці питання чекають своєї дослідження.

З документів Рівенського обласного державного архіву відомо, що в селі Тучин, яке в 1939—1959 роках було центром Ту-

чинського району (нині Гоцанський район), «окупанти розстріляли близько п'яти тисяч громадян, з них найбільше євреїв і українців. Тільки восени 1942 року гестапівці зігнали в тучинське гетто близько трьох тисяч чоловік. Був випадок, коли євреї організували опір і втекли. Однак були спіймані і розстріляні. Як констатує один з актів, тоді ж приміщення гетто в Тучині фашисти запалили, а хто з людей намагався втекти з вогню, того розстрілювали. Однак цитую інший документ: «За роки німецько-фашистської окупації фашистами в Тучині розстріляно близько п'яти тисяч радянських громадян, здебільшого військовополонених». Відомо, що на ткацькій фабриці, швіряному заводі, на лісорубках Тучині працювали радянські військовополонені. Близько п'яти тисяч їх жило в спеціально збудованих бараках, обнесених колючим дротом. Співставляючи наведені вище факти, можна зробити припущення, що цифра жертв серед мирного населення по Тучинському району стано-

вить не п'ять тисяч (див. матеріал РОДА, ф. р. -328, о. 1, с. 827), а значно більша, якщо враховувати і військовополонених, і єврейське населення. Отже, тут потрібні уточнення.

Крім того, фашисти проводили т. з. «екзекуції» по селах Гоцанського та Тучинського районів. Так, 3 березня 1943 року за допомоги селян партизанам були повністю спалені села Лідавка та Борщівка.

У селі Бабин в роки окупації невідомо ким на території села було вбито німецьких офіцера і солдата. У відповідь на це в «Чорному лісі» фашисти закатували сорок жителів села. Хутір Чорні лози був дощенту спалений. Влітку 1943 року гурт селян (Денис Дубич, Степан Овчар, Олег Кучинський та ін.) викопав і пошкодив кабелі, який був протягнений через село із Рівного на схід. Всі вони були схоплені і закатовані окупантами.

За селом Дорогобуж був викопаний глибокий рів, куди фашисти привозили непокінчених для розстрілу. П'ятдесят вісім жителів До-

рогобужа і сусіднього села Подоляни знайшли свій останній притулок у цій ямі-могилі.

В одному з актів Надзвичайної комісії по розслідуванню злочинів німецько-фашистських загартників на території Гоцанського району, складеному в 1944 році, йде мова про село Бугрин. 3 серпня 1943 року більше тридцяти жителів цього села було вбито фашистами на сінокосі. 7 січня 1944 року німці зігнали бугринців на подвір'я біля церкви, де на їхніх очах розстріляли дванадцять чоловік. Трупи жертв тут же були спалені в stodолі. Тоді живими спалили І. С. Кукіля та Г. Каленика.

З ряду інших архівних документів стосовно розстрілу окупантами цивільного населення та спалених сіл у Гоцанському районі відомо, що:

— у с. Майків знищено 69 жителів;

— у с. Рясники фашисти живими спалили сім'ї Чупринського, Козана, Чигирівського;

— в с. Синь (з 1963 р. — с. Садове) вбито 58 чоловік; спалено 120 бу-

ТІЛЬКИ ЖИВІ

динків;

— у с. Русивель загинуло 38 жителів;

— у с. Бочаниця (Семиставці) вбито 31 чоловіка;

— у с. Курозваня вбито 8 чоловік, у хату Віктора МIRONЮКА кинули гранати, від вибуху загинула вся сім'я. В селі спалено більше 50 хат;

— багато людей села забрали в Шубківський табір, де всіх спалили живцем;

— у с. Вільгір загинуло 25 жителів;

— у с. Пашуки вбито 35 чоловік.

Крім згаданих вище Лідавки, Борцівки та Синього, повністю спалені були с. Томахів та майже все село Михайлівка.

Стосовно колишнього Тучинського району, повністю або частково спалені були села Горбів, Жалаянка, Микулин, Дроздів та Пустомити.

В акті Надзвичайної комісії по розслідуванню злочинів німецько-фашистських загарбників на території Тучинського району «Про спалення п'ятисот мирних громадян села Пустомити фашистами» читаємо таке: «У

жовтні 1943 року три німецьких літаки бомбардували село Пустомити запалювальними бомбами, внаслідок чого згоріло з усім майном сорок будинків. 17 грудня 1943 року німецький каральний загін оточив дане село. Все населення (500 чоловік) зігнано до маслозаводу. Всі п'ятсот жителів були розстріляні. Їх трупи поклали в трьох будинках та у двох великих сараях і підпалили. Все згоріло. Серед розстріляних та спалених було 149 дітей та 140 стариків. В ту ж ніч було спалено 84 господарства». Очевидець цієї події, житель с. Пустомити Трофим Бондар пізніше про це розповів: «З п'ятисот жителів залишилося нас лише два чоловіки, яким вдалося втекти. Все населення села, а частина і з інших сіл, було розстріляне та спалене. Після цього спалили все село Пустомити (близько 400 будівель).

З архівних джерел дізнаємося також про те, що:

— за період окупації фашисти вбили 78 жителів с. Малатин;

— у с. Річниця вбито

70 чол. (є списки);

— у с. Воскодави розстріляно 125 чол. (є списки);

— у с. Антонівка розстріляно 22 чол. (є списки);

— у с. Матіївка розстріляно 7 чол. (є списки);

— у с. Жалаянка фашисти розстріляли 10 чол. євреїв (не місцевих жителів);

— у с. Людинів окупанти розстріляли 7 чол. євреїв;

— в с. Кути-Залісся (колишня назва) розстріляно 7 чоловік (є списки).

Тут я хочу звернутися з проханням до читачів газети. Можливо, хтось має інформацію стосовно масових розстрілів, поховань, спалених сіл на території сучасного Гоцанського району. Можливо, знайдуться очевидці тих подій, про які йшла мова у статті. Напишіть нам про це за адресою: м. Рівне, вул. Драгоманова, 19, Рівненський краєзнавчий музей, відділ пам'яток культури.

Валентина КОСТЮК,
науковий співробітник
Рівненського краєзнавчого музею.